

VESZELSZKI ÁGNES

Digilektus és netszótár

Digitális kommunikáció és digilektus

A digitális technika hatására megváltoznak az olvasási, a szövegértési, a szövegproduktív stratégiák, újfajta forráskritikára van szükség. Az internethasználat és az ezzel járó hatások befolyásolják a nyelvhasználatot, különösen az erre nagyon fogékony fiatal korosztályét. A digitális nyelvhasználat – amely akár új típusú nyelvváltozatként, úgynevezett digilektusként is értelmezhető – legfontosabb jellemzői közé tartozik az angol nyelv erőteljes hatása, a rövidítések és a netspecifikus akronimák használata, a helyesírási-írástechnikai módosulások, a vizualitás szerepének megnövekedése mellett az új szókincs létrejötte is.

A technicizálódás, az új kommunikációs technológia fejlődése mind a „tisztá” szóbeliséget, mind a „hagyományos” írásbeliséget befolyásolja, módosítja. Az új szabályszerűségeket és konvenciókat jelenleg *in situ nascendi* lehet megfigyelni, leírni.¹

Úgy vélem, hogy e jellegzetességek egy önálló, új nyelvváltozatot alkotnak. A *digilektus* saját fogalmam a (tágabb értelemben vett) számítógép közvetítette kommunikáció (CMC, computer-mediated communication) nyelvhasználati módjának megnevezésére. E nyelvváltozat lektusok közé való besorolása egyelőre kérdéses: különböző szempontok figyelembevételével lehet szociolektus, mediolektus vagy akár stílusréteg.²

A digilektus lexikai jellegzetességei

Az angol és német nyelvű e-mailek és sms-ek szóhasználati sajátosságaival kapcsolatban Frehner a diskurzusjelölők, az indulatszók, a válaszformulák, a regionalizmusok, a szleng kifejezések, a beszélt nyelvi szavak és kifejezések (például az angol *ya, none of my business*) és a tabukifejezések jelenlétét ismerteti.³ A csetkommunikációban a szóbeliség írásba átültetésének jelei Kilian szerint a társalgási szavak (például: a német *achwas*), a regionalizmusok használata; továbbá nem lexikai jegy az intonációnak írásban verzállal és betűhalmazással való jelölése.⁴ Az e-mail és az sms közös

¹ Reinhard FIEHLER, Birgit BARDEN, Mechthild ELSTERMANN, Barbara KRAFT, *Eigenschaften gesprochener Sprache*, Tübingen, Gunter Narr, 2004, 128.

² VESZELSZKI Ágnes, *Az infokommunikációs technológia hatása a nyelvre* [doktori disszertáció], Bp., Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2011 [kézirat].

³ Carmen FREHNER, *Email – SMS – MMS. The Linguistic Creativity of Asynchronous Discourse in the New Media Age*, Bern – Berlin – Bruxelles – Frankfurt am Main – New York – Oxford – Wien, Peter Lang, 2008, 118–121.

⁴ Jörg KILIAN, *T@stentöne. Geschriebene Umgangssprache in computervermittelter Kommunikation. Historisch-kritische Ergänzungen zu einem neuen Feld der linguistischen Forschung = Chat-Kommunikation. Sprache, Interaktion, Sozialität & Identität in synchroner computervermittelter Kommunikation. Perspektiven auf ein interdisziplinäres Forschungsfeld*, hg. Michael BEIBWENGER Stuttgart, Ibidem, 2001, 64.

jellemzőiként Christa Dürscheid a következőket adja meg: redukált formák, beszélt nyelvi partikulák, indulatszók, beszélt nyelvi, szlenges kifejezések, dialektusból származó kifejezések, fonetikus írásmód, illetve szintaktikai jellegzetesség a mellérendelő összetett mondatok túlsúlya az alárendelőkkel szemben.⁵ E sajátosságok akár a csettel, bloggal, fórummal (és így tovább) kibővített digilektus jellemzői is.

A magyar nyelvre vonatkoztatva a digilektus szókincsével kapcsolatban öt sajátosságot érdemes kiemelni, ezek a következők: 1. idegen (angol) nyelvi hatás; 2. informatikai szókincs; 3. új szóalkotások, új jelentések, új kollokációk; 4. karakterszám-csökkentés; 5. diskurzusjelölők, „töltelekszavak”;⁶ 6. szleng írásban. Jelen munkában ezek közül az első hárommal foglalkozom részletesebben.

(*Angol nyelvi hatás*) A tágabb szókincsbővítési módok közé tartozik a *szóátvétel*, *szókölcsönzés* idegen nyelvből. Az idegen szavak rendszerint angol nyelvből származnak. A szó-átvétel történhet változatlan formában (például: *task manager* ’feladatkezelő’, *browser* ’böngésző’, *inbox* ’bejövő postafiók’); fonetikusan írva (például: *dívájsz* < *device* ’eszköz’, *ficsör* < *feature* ’jellemző’, *kapcsa* < *captcha* ’ellenőrző kód’). Az angol nyelvi szavakat a magyar nyelvhasználók gyakorta a kiejtés szerint írják le (*like* > *lájke*, *love* > *lán*), sőt magyar toldalékokkal látják el (*like* ’kedvel’ > *lájkeol*, *love* ’szeret’ > *lávól*, *lávnsi*; *chat* > *cset* > *csetel*), vagy éppen a leírt változatot hangosítják meg (*file* [fáj] > *filé*, Facebook [fészbuk] > *face*, ez utóbbinak játékos, olaszos hangzású változata a *fácsé*). Az *emördzsönszifész* az angol „emergency face” ’sürgősségi facebook’ kifejezés kiejtés szerint írt formája, és a Facebook közösségi oldal mobiltelefonra optimalizált, korlátozott változatát jelenti.

Ritkábban tükörfordítások, kalkok is előfordulnak (például: *kékfög* < *Bluetooth*, *adatbázis* < *data base*, *képbolt*, *fotoibolt* < *Photoshop*). Az *arcpálma* gesztusleíró kifejezés részben népetimológián alapuló tükörfordítás, az *angol face* ’arc’ és *palm* ’tenyér’ szóból álló *facepalm* játékosan magyarosított változata. Az angol eredetinek megfelelően olyan szófordulat vagy reakció, amellyel egy ostoba, nevetséges kijelentést minősít a használó. Az angol „facepalm” arra a reakcióra utal, amikor valaki felháborodásában eltakarja az arcát a kezével, vagy ezt leplezendő végigsimít a szemöldökén. Az írott kommunikációban gyakran egy, ezt a gesztust ábrázoló képpel együtt használják.

Az angol nyelvnek ebben a kommunikációs technológiában betöltött különleges szerepét jelzi, hogy a csetben használatos, netspecifikus akronimák⁷ nagy része an-

⁵ Christa DÜRSCHIED, *E-Mail und SMS – ein Vergleich = Kommunikationsform E-Mail*, hg. Arne ZIEGLER, Christa DÜRSCHIED, Tübingen, Stauffenburg, 2002, 93–114.

⁶ A témáról bővebben lásd: Janusz BAŃCZEROWSKI, *A világ nyelvi képe. A világkép mint a valóság metaképe a nyelvben és a nyelvhasználatban*. Bp., Tinta, 2008 (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához, 86); DÉR Csilla Ilona, *Mik is a diskurzusjelölők? = Diskurzus a grammatikában – grammatika a diskurzusban*, szerk. KESZLER Borbála, TÁTRAI Szilárd, Bp., Tinta, 2009 (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához, 88), 293–303; KESZLER Borbála, *Über die Verwendung der Füllwörter*, 1985 (Annales Univ. Sci. Budapest, Sectio Linguistica, 18), 11–26; KESZLER Borbála, *Bevezető szók és kifejezések = Nyelv – stílus – irodalom. Emlékkönyv Péter Mihály 70. születésnapjára*, szerk. ZOLTÁN András, Bp., 1998, 290–298.

⁷ Tina FIX, *Generation @ im Chat. Hintergrund und explorative Motivstudie zur jugendlichen Netzkommunikation*, München, KoPäd, 2001, 59; Annegret TEPLAN, *Kommunikation im Chat. Grundlagen, Instrumente, Bewertung*, Berlin, Dr. Müller, 2005, 51–53.

golból származik. Például: *OMG* (= *Oh, my God* 'Ó, istenem!'), *LOL* (= *laugh out loud*[ly] 'hangosan fel/kinevet'), *Thx* (= *Thanks* 'köszönöm').

(*Informatikai szókincs*) A korábban csoportnyelvinek, egy zárt közösség nyelvhasználatához tartozónak ítélt szókincs, az informatikai szóképzlet egyre inkább megjelenik a köznyelvben is. Kiemelten találunk ilyen adatokat a digitális médiához kötődő digilektusban.

Például: *szkennel* 'lapolvasót használ', *wlan* 'vezeték nélküli internetkapcsolat', *letöltés*, *fájl*, *program*, *alkalmazás* ~ *applikáció*, *júzer* 'felhasználó'; *GPS* 'műholdas navigációs rendszer'; *Bluetooth* 'vezeték nélküli adattovábbítási technika'; *vírusirtó* 'a számítógépet a káros programoktól megvédő alkalmazás'; *Space* 'szóközbillentyű'; *klíkkel* 'az eger gombjainak használatával működésbe hoz valamit a gépen'; *csatolmány* 'az e-mail melléklete'.

Érdeemes figyelni arra a jelenségre, hogy az informatikai szókincs a szlengre is hat. Például az angol tövű *bebootol* ige azt jelenti, hogy a számítógép, a rendszer 'összeáll, használatra kész lesz'; átvitt értelemben pedig arra vonatkozik, hogy valaki 'felébred, magához tér'. E szó egyedi tükörfordítása a *becsizmáz*, amely az angol eredetű *boot* 'betölti a programot' humoros szóferdítése, a *boot* szó másik, 'csizma' jelentésén alapul.

(*Új szavak, új jelentések, új kollokációk*) A digilektushoz új szóalkotások létrejötte is köthető. A *netologizmus* az internetes nyelvhasználatban keletkező, a neten előforduló neologizmusokat jelöli. Példatáram nagyrészt netologizmusokat tartalmaz (például: *kommentel* 'kommentárt, hozzászólást, megjegyzést ír' ige; *egoszörfölés* 'keresőprogramban saját névre való rákeresés'; *szkájpozás/szkájpizás* 'a Skype kommunikációs program használata'). További példák: *csörgizik*, *MSN-ezik*, *ivivezik*, *csetel*, *fotosoppol* 'a Photoshop programmal képeket szerkeszt'.

Az új kommunikációs módok megjelenése új szavak kialakulását hozza magával.⁸ A 2002 óta működő *iwiv* közösségi portál által is új szócsaláddal bővült szóképzletünk. Ezért nem meglepő, ha egy *iwiv*-függő *iwiv*-ismerős *iwiv*-ezés közben az internetes profiljában egy *iwiv*-es képet oszt meg a hasonló *iwiv*-ezési szokásokkal rendelkező *iwiv*-felhasználókkal. A digilektus szókincsének gyors keletkezését és elavulását jelzi, hogy az *iwiv* közösségi oldal használatának visszaszorulásával az ehhez kötődő szavak is egyre ritkábban fordulnak elő. A 2009-es évben terjedt el egy másik, nemzetközi közösségépítő oldal, a Facebook. A Facebooknak számos (játékos) elnevezése alakult ki: a már említett *face*, amely a név első tagjának írásmód szerinti kiejtéséből ered; de ide tartozik a durva *faszbuk*, a tükörfordításos *arckönyv* és a fonetikus írásmódú *fészbuk* is. A közösségi oldalhoz kötődő aktivitásoknak is sajátos új elnevezésük van: *fészrel* 'a Facebookon szörföl, keresgél, jelen van'; *lájkol* 'Facebookon egy aktivitást kedvel, vagyis a like, azaz tetszik gombbal jelöl meg' (másik írásmódja: *like-ol*); *posztol* 'hozzászólást közzétesz'.

⁸ MINYA Károly, *Mai magyar nyelvújítás – szóképzletünk módosulása a neologizmusok tükrében a rendszerváltástól az ezredfordulóig*, Bp., Tinta, 2003.

Ha a korpuszomban szereplő új képzett szavakat a keletkezett szófaj szerint osztályozzuk, akkor a vizsgált anyag túlnyomó többsége ige (például: *kamozízik* 'webkamerát használ', *fészkel* 'Facebookot használ', *csézik* 'Counter Strike játékkal játszik'), kevesebb a főnév (például: *prezi* 'prezentáció', *telcsi* 'telefon', *trollkodás* 'zavarkeltés az internetes kommunikációban') és viszonylag ritka a melléknév (például: *bugos* 'hibás', *javás* 'Java programmal futó').

A főnévi képzések között gyakori a szórövidülés továbbképzése, mint a *telcsi* 'telefon' vagy az *üzi* 'üzenet', *pöndi* 'pendrive, USB-meghajtó', *lávcsi* 'szeretet, szerelem' (a *love* 'szeretet, szerelem' jelentésű angol szó, magyaros kiejtés szerint leírt, egy *v-w* cserével megtoldott alakja, *-csi* kicsinyítő képzővel). A szórövidülés továbbképzésekor nem csupán az *-i* vagy *-csi* diminutív képző, hanem az *-ó* képző is előfordul, például: *pityó* 'játékban pisztoly', *szeró* 'szerver'. Produktív és gyakori az *-ás*, *-és* nomenképző is a korpuszban (például: *zippelés* 'becsomagolás, tömörítés', *megbekelés* 'program vagy weboldal feltörése').

Különleges szóképzési példa a *tumbász* főnév, amely egy internetes oldal, a tumblr.com portál felhasználóját jelenti (mondatba helyezve: *Milyen régóta vagy tumbász?*). Sajátosságát az adja, hogy a portál nevéből elvont szókezdethez az *-ász* foglalkozásnév-képző járul.

Sajátos, tematikus szócsoportot alkot a találkozás témaköre a képzett szavak között a rövid üzenetek egyik alapvető funkciójának (vagyis a találkozó megbeszélésének) alapszava, a *tali*, amely *találk* 'találkozunk, találkozó' változatban is előfordul. A *tali* főnévből *-z* verbunképzővel egy ikes igealak, a *talízik* keletkezett. E sorba illeszkedik még: A *találcunk* és *taláxcunk* szó a *találkozunk* többes szám első személyű igealak kiejtést utánzó, két vagy három karakterrel rövidebb alakja.

Gyakorisága miatt érdemes alaposabban megvizsgálni a *-(V)z* és a *-(V)l* képzős igeképzést. Főnévi tövekhez kapcsolódik a *-(V)z* képző a *csézik/CS-zik/cs-zik* 'a Counter Strike számítógépes programmal játszik', *csipázik* 'lövöldözős játékban távcsöves fegyverrel száll harcba', *csörizik* 'csörög, telefonon megcsörget', *favézik* 'a Facebookot használja', *guglizik* 'a Google (kereső)programot használja', *ikszdézik* 'az XD⁹ emotikonhoz hasonlóan mosolyog, nevet', *PvP-zik* 'számítógépes játékban két játékos szemtől szembe küzd meg'; *becévéz* 'titkos másolatban e-mailt küld', *legugliz* és *meggugliz* 'a Google portálon valamit megkeres, szinte nyomozásszerűen', *regiz* 'regisztrál'; *CTRL + C - CTRL + V-zik* 'másol-beilleszt' igék esetében. Mássalhangzóra végződő több szótagú főnévi töve van az *emesenezik/MSN-ezik* 'az MSN csetprogramot használja', *internetezik* 'az internetet használja', *jútyúbozik* 'a Youtube videómegosztó oldalt használja', *twitterezik* 'a Twitter mikroblog-szolgáltatást használja'; *kommentez* 'kommenttel, kommentárral ellát' szavaknak. Az úgynevezett keresztező szemantikai szabályok szerint¹⁰ *-(V)z* képzősök a sport- és játékmegneve-

⁹ Az XD emotikonfajta, azaz érzelem- és/vagy hangulat kifejező ikonikus jel. Ikonikus, tehát hasonlóságon alapul: 90 fokkal elforgatva emberi arcot ábrázol. Az X az emberi szemet, a D pedig a száját jelképezi. Összeszorított szemmel való nevetést, nagy kacagást jelent; valamint azt is jelölheti, hogy a jel előtti információt, közlést nem kell komolyan venni.

¹⁰ LADÁNYI Mária, *Produktivitás és analógia a szóképzésben: elvek és esetek*, Bp., Tinta, 2007, 108–109.

zésekre (*kodozik/COD-ozik* 'a Call of Duty játékkal játszik', *WoW-ozik* 'a World of Warcraft játékkal játszik'); valamint az eszközhasználatra vonatkozó igék (*kamozik/camozik* 'webkamerát használ', *irvezik* 'az IRC, Internet Relay Chat szolgáltatást használja', *netezik* 'az internetet használja, szörföl'). Magyar szótöve van a *gépezik* 'számítógépezik, számítógépen játszik', *homokórázik* 'a gép dolgozik, várakozás közben a homokóra szimbólumot mutatja', *kettőspontdézike* 'a :D emotikonhoz hasonlóan nevet'; *becsizmáz* 'betölt'.

Az *-(V)l* járult többek között ezekhez az igékhez: *belinkel* 'hiperlinkkel, hivatkozással ellát', *bezippel* 'fájlokat zip-fájllá tömörít, becsomagol', *bipfel* 'telefonon egyszer megsörget', *fészkel* 'a Facebookot használja', *floodol* 'csetes beszélgetést túl sok szöveggel eláraszt', *gémel* 'játszik', *gengel* 'nézelődik, mászkál; játékban a terepet bejárja', *hekel* 'számítógépes programot vagy weboldalt feltör', *kelkel* 'egérrel kattint', *linkel* 'linket ad meg', *mapol* 'pályát készít egy számítógépes játékhoz', *pingel* 'a gép az internethez kapcsolódik, közben a képernyőn egy pingponglabdához hasonló jel ugrál', *posztol* 'posztot, azaz szöveget helyez el üzenőfalra, fórumban', *regel* 'regisztrál', *szekájpól/skypol* 'a Skype internetes telefonprogramot használja', *szörföl* 'interneten keresgél', *tagel/taggel/teggel* 'fotón egy személyt bejelöl'. Az egy szótagú idegen ige-igetekhez szintén *-(V)l* deverbális verbumképző járul: *addol* 'hozzáad listához valakit vagy valamit', *becsekkol* 'bejelentkezik', *beloggol* 'bejelentkezik, programba vagy weboldalra', *bootol* 'betölt', *cheatel/csítel* 'játékban csal', *csekkol* 'ellenőriz', *csetel* 'számítógépen cseveg', *bájdol/hide-ol* 'játékban rejtőzködik', *húlel/bealel* 'a játékos társának életét folyamatosan a kezdeti értékre állítja különböző varázslatokkal', *kelel* 'a játékos a játékban lelövi az ellenfelét', *laggol* 'internetkapcsolat lassúsága miatt akadozik a játék vagy oldal betöltése', *lájkol/like-ol* és *meglájkol* 'kedvel, Facebookon a tetszik gomb megnyomásával jelzi, hogy az adott tevékenység elnyerte a tetszését', *lával* 'szeret', *nédel* 'játékban gránátot használ az ellenség likvidálására, megsemmisítésére', *plantel* ~ *plantol* 'játékban robbanószerhez kötött időzítőt aktivál', *pókol/poke-ol* 'közösségi oldalon valakit megbök, ezzel hívja fel magára a figyelmet', *printel* 'kinyomtat', *share-el* 'megoszt', *szekennel* 'lapolvasóval képet vagy szöveget beolvas', *szpemel/spamel* 'spamet, azaz levélszemetet küld', *walkol* 'számítógépes játékban sétál'. A magas vagy vegyes hangrendű több szótagú idegen ige-igetek (*copy-paste-el* 'másol-beilleszt', *díszlájkol* 'nem kedvel', *kommentel* 'kommentárral, megjegyzéssel lát el', *update-el* 'felfrissít') is ebbe a csoportba tartoznak. Az idegen, összetett, több szótagú tövekhez is *-(V)l* kapcsolódott: *downloadol* 'letölt', *forwardol* 'továbbít', *fotosoppol* 'a Photoshop képszerkesztő programmal képet módosít, változtat', *multitaskol* 'egyszerre több tevékenységet végez'. Sajátos a *tetszikel* 'tetszik gombbal ellát, kedvel valamilyen tevékenységet' jelentésű ige, hiszen ebben az esetben az *-ik* egyes szám harmadik személyű igeragot követi a *-(V)l* képző.

Szótörténeti érdekességként emelem ki a *bipfel* ige eredetét. Egy slágerré vált, ironikus-humoros erdélyi magyar dalból¹¹ kölcsönzött szó, a *bipfel*, amelynek jelen-

¹¹ A Open Stage Székelylend *Ananka szeretlek* dalszövegének részlete: *Küldtem neked SMS-t / de te arra sem válaszoltál, / egy csomószor bipfeltelek, / utána meg kikapcsoltad.*

tése 'egyszer megcsörget'. A szó létrejöttében minden valószínűség szerint a román és az erdélyi magyar interferencia is közrejátszott.

A gyűjteménybeli szóösszetételek között a főnévi alakok dominálnak (például: *fotómegosztó* 'olyan oldal vagy program, amelyen fényképeket lehet közzétenni', *hírfolyam* 'közösségi oldalon az üzenőfal másik elnevezése', *bétaváltozat* 'még nem végleges, próbaváltozat'), ritkább a melléknévi összetétel (például: *Facebook-függő* 'az a személy, aki túl sokat használja a Facebook közösségi oldalt', *iwiw-gyanús* 'jól sikerült [például fénykép], amelyet érdemes az iwiw közösségi oldalon megosztani').

Az összegyűjtött szóösszetételek legnagyobb része főnév és főnév kapcsolódásával jött létre (például *billentyűzár* 'mobiltelefonon a gombok véletlen megnyomását megakadályozó zárfunkció', *forráskód* 'egy számítógépes program alapkódja, ismeretében meg lehet változtatni a programot', *profilkép* 'közösségi oldalon az alapbeállításként szereplő fénykép', *videókonferencia* 'egymástól távol lévő emberek elektronikus eszközök segítségével, hang és mozgókép továbbításával való kommunikációs módja'). Melléknévi igenév és főnév (például *böngészőprogram* 'internetes keresőprogram, mint a Mozilla Firefox, Internet Explorer', *keresőportál* 'információk keresésére alkalmas weboldal, mint a Google', *kezdőlap* 'a böngészőprogram megnyitásakor megnyíló weboldal', *nyitóoldal* 'egy honlap legelső lapja, főoldala'), illetve főnév és melléknévi igenév összetételével is főnevek jönnek létre (például *e-mail szolgáltató* 'az elektronikus levelek fogadását és küldését biztosító oldal, cég', *adathordozó* 'adatok tárolására szolgáló eszköz', *helyesírás-ellenőrző* 'a szövegszerkesztő helyesírást ellenőrző programja', *képernyőkímélő* 'a monitoron a pixelproblémákat megelőző, animált képeket lejátszó program', *médialejátszó* 'zenét, videót, képeket megjelenítő-meghangosító program', *spamszűrő* 'a kéréten elektronikus leveleket kiszűrő funkció vagy program'). Ritkább a melléknévből és főnévből álló összetétel (például *kékhalál* 'az operációs rendszer lefagyását, működésképtelenségét jelző kék képernyőkép', *miniblog* 'rövid bejegyzésekből álló internetes napló, például Twitter', *okostelefon* 'telefonfajta, a telefon és a számítógép tulajdonságait egyesíti, miniszámítógép').

A továbbiakban az összes összetétel részletes elemzésétől eltekintek, ehelyett közülük a jelentésük, képzésük, összetételi tagjaik alapján a különlegesebbeket emelem ki.

Újszerűek a *megalájk*-, *gigalájk*-, *terralájk*-típusú összetételek (jelentésük: 'nagyon kedvel'), amelyek előtagja a számítógépes adatok mértékegységeinek előtagjai közül kerül ki, utótagjuk pedig a 'kedvel, nagyon szeret, tetszik neki' jelentésű angol *like* ige magyar helyesírású *lájka* változata. Hasonló logika alapján épül fel a *megalol* 'nagyon vicces, nevetséges' szó is: a *mega*- fokozó előtag és a *LOL* (*laugh out loud*) netspecifikus akronima összekapcsolódásával.

Az új szóösszetételek között gyakori, hogy az előtag mozaikszó (például *PIN kód* 'a mobiltelefon és a SIM-kártya adatait védő, azonosító kód', *UTP-kábel* 'kábel-fajta', *IP-cím* 'a számítógép azonosítását szolgáló számsorozat', *RSS-csatorna* 'olyan szolgáltatás, amelynek segítségével egy helyre gyűjthetők a különböző webes tartalmak', *SD-kártya* 'memóriakártya-fajta', *SIM-kártya* 'a mobiltelefon memóriakártyája'). Az előtag a fentiek esetében mindig angol eredetű betűszó (például *RSS: Really Simple Syndication* 'nagyon egyszerű információmegosztás').

Az *oprendszer* 'operációs rendszer' az operációs rendszer szintagma első tagjának rövidítéséből (*op*) és a *rendszer* főnév összetételéből épül fel. Hasonló jellegű összetétel-fejlemény volt a mára már kikopott *operátorlogó* > *oplogó* is (ez a régebbi, rendszerint két színt kezelő mobiltelefonok kijelzőjére betölthető, telefonegyedítő képet-szöveget jelent).

A *tapípad* 'touchpad, érintőpad a laptopon' szó a *touchpad* (beépített eszköz hordozható számítógépeken, funkciója az egéréhez hasonló) játékosan magyarított neve. A touchpad érintéssel működtethető – az eredeti angolhoz való hangzáshasonlóság mellett ez hatott a *tapípad* elnevezésre (*tapogat, tapizák, tapi*).

Analógiás hatásra, a *körlevél* szó mintájára jött létre két új összetétel is: a *kör e-mail* és a *kör-sms*. E két kommunikációs formában ugyanazzal az üzenettel egyszerre több címzettet tudunk elérni. Mindkét szóalak sajátos helyesírási kérdéseket vet fel: a *kör-sms*-t a betűszó miatt kell kötőjelezni (az utóbbi időben a szokványos nagybetűs SMS mozaikszó-írás mód helyett terjed a kisbetűs *sms* alak is); a *kör e-mail* az *e-mail cím* mintájára, a kétszeres kötőjelhasználat elkerülésére szokás különírni.

Idegen (általában angol) előtaghoz magyar utótag járul például a *domainnév* 'egy honlap bejegyzett címe, megnevezése', *spamszűrő* 'a kéretlen elektronikus leveleket kiszűrő funkció vagy program', *e-mail cím* 'elektronikus levelek fogadására szolgáló cím', *e-mail szolgáltató* 'elektronikus levelezést biztosító program vagy cég', *nicknév* 'internetes kommunikációban használt álnév', *websíti* 'internetes azonosítást szolgáló program' (a *web cookie* szó magyarítása), *geekduma* 'sokat számítógépezők körében használatos szövegformák', *linkgyűjtemény* 'tematikus hivatkozásjegyzék', *webalbum* 'internetes fényképalbum' szavakban. Az angol eredetű szakkifejezések magyaros helyesírású alakja is lehet összetételi előtag: *fájlszerelés* 'rendszerint zene- és videófájlok megosztása más felhasználókkal', *fájlformátum* 'az elektronikus adat típusa', *ímélcím* 'elektronikus levelezéshez használt cím', *lézernyomatató* 'nyomatatótípus'. Ennek fordítottjára (magyar előtag, idegen eredetű utótag) mindössze egy adatot találtam: *ingyenfrag* 'számítógépes játékban 1. éppen nem a számítógépénél tartózkodó, egy helyben álló játékos; 2. könnyűszerrel kiiktatható játékos'.

Az *überface* szó előtagja a német eredetű *über-* 'felett, fölé, felső', amelynek a magyarban (is) fokozó szerepe van (lásd *überel* 'felülmúl'), utótagja pedig az angol *face* 'arc' szó. Az összetétel jelentése: 'nagy arc, menő ember'.

Ladányi csonkításnak, clippingnek,¹² a *Magyar grammatika* szórövidülésnek¹³ nevezi a *mobiltelefon* szó végének elhagyásával keletkezett *mob*, a 'telefon' utolsó szótagjának megtartásával – valószínűleg az angol nyelvi megfelelő hatására is – a *fón*, az első három hang meghagyásával a *tel* alakokká történő módosítását. A terminológiai eltérések egyesítésére az összes típust a szócsonkítás néven foglalom össze. A *holn* 'holnap', *tegn* 'tegnap', *im* 'imádlak', *regg* 'reggel', *rem* 'remélem' is szócsonkítás.

Szóösszerántásnak azt a szócsonkításos műveletet nevezem, amelynek során az eredeti szó közepe marad ki. A szó közepét ejti ki a *sztém* 'szerintem', *toké* 'tudok',

¹² LADÁNYI Mária, *Produktivitás és analógia a szóképzésben: elvek és esetek*, i. m., 65.

¹³ LENGYEL Klára, *A szóösszetétel. A ritkább szóalkotási módok = Magyar grammatika*, szerk. KESZLER Borbála, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000, 339–340.

mek 'megyek', *tnap* 'tegnap', *vok* és *vaok* 'vagyok'. Feltehetőleg a szóbeliségből, a kiejtésből származhat az *egs* 'egészség', *mek* 'megyek', *má* 'már', *tok* 'tudok', *vót* 'volt'. Különleges a létige egyes szám első személyű *vagyok* alakjának *vaok*-ként vagy még gyakrabban *vok*-ként való sűrítése. Több alakváltozata is van a *valószínűleg* szónak: *valszeg*, *valszi*, *vsz*, *vszínű*, *vszleg*. Többszörös változtatáson megy keresztül a *találkozunk* ige: *találkozunk* > *találkszunk* > *találxunk* / *taláxcunk*, vagy a *mert* kötőszó: *mert* > *mer* > *mR*. További szóösszerántásos példák: *hnap* 'holnap', *tnap* 'tegnap', *szttem* 'szerintem', *naon* 'nagyon', *ien* 'ilyen'.

A hagyományos szóalkotási módokhoz nem besorolható, szóösszerántásra hasonlító technikával keletkeztek az alábbi szóváltozatok: *sörtünk* 'söröztünk', *elgyünk* 'elmegyünk', *dulunk* 'indulunk', *csörgi* 'csörögni'. Az üzenetírók néha csak az igetövet használják ragok, jelek nélkül. Alkalmazási módját egy 2006-os kérdőívemben az egyik adatközlő így fogalmazta meg: „*ígető ragok, jelek nélkül + pont és hasonló transzfixók: csörgi = csörögni*”.¹⁴ A gyakorta használt szavak felismerhetőek maradnak, még ha a közepüket (vagy elejüket, végüket) meg is csonkítjuk. Ezek az alakok a német inflektívákhoz hasonlítanak, amelyek a képregények nyelvezetéből kerültek be előbb a csetszövegekbe, majd az sms-ekbe. Az egyes mozdulatokat, cselekvéseket igetőkkel fejezik ki, például: *grins* < *grinsen* 'vigyorog', *heul* < *heulen* 'ordít', *dichknudde* < *ich knuddele dich* 'megszeretgetlek'. Az inflektívákat a német nyelvben az 1950-es évekbeli Micky Mouse-képregények fordítójától, Erika Fuchstól eredeztetik, aki az angol „sound word”-öket ily módon ültette át németre.¹⁵ Crystal e hangutánzó és hangfestő szavakat a fatikus kommunikáció fogalmával kapcsolja össze:¹⁶ a nyelvnek az embereket összekötő, „kellemes légkört teremtő” szociális funkciója valósul meg ezáltal. Crystal példája a *grin* 'vigyor' és rövidítése *g*-ként. A metaszinthez kapcsolható akcióleíró kifejezéseket a nem metasztintű nyelvi egységektől aszteriszkek (*) különítik el (vesd össze: gesztusleíró kifejezések: *facepalm*, *arcpálma*, *beadedsk*). Például egy Facebook-kommentben: **sóhaj* végülis még elértem a négyes vonatot*.

A sajátos lexikai elemek közé tartoznak továbbá a hagyományos grammatikák szóalkotási típusaiba be nem sorolható „szógyártó” módszerek: a *ksz* mássalhangzó-kapcsolat *x* betűvel való helyettesítése, a betűkapcsolatok számjeggyel történő cseréje (*5let*), a *meg*- igeikötő és a *meg* kötőszó + jellé alakítása. Ez nem pusztán helyesírási kérdés. Magát a szót is megváltoztathatja, miként a *müxik* (< *működik*) létrejötté is bizonyítja. A *müxik* a 'működik' szó rövidített, feltehetőleg a *sz-d* tövű szavakhoz analógiával hasonított, egy helyesírási csavarral megtoldott alakja. Például egy sms-szövegben: *Már most közlöm veled h nagyon fogok neked szorítani!!menni fogé?a jelzőlámpa is müxik már.kell atis-poló nem?bár nekem nem küldenek.mindent bele schaffner(in)!*

Az elektronikus kommunikáció (e-mail, sms, mms, fórum, üzenőfal...) nyelvére jellemző szóalkotási móddá lett a kiejtés szerinti átírás olyan szavak esetén is,

¹⁴ VESZELSZKI Ágnes, *Asszem, nemtom, h +fejt7öek-e nkd az sms-röv. – avagy az sms-beli rövidítésekről*, Kommunikáció, Média, Gazdaság, 2007/1, 29–51.

¹⁵ Peter SCHLOBINSKI, *Von HDL bis DUBIDODO. (K)ein Wörterbuch zur SMS. Mannheim, Leipzig–Wien–Zürich, Duden, 2009, 20–21.*

¹⁶ David CRYSTAL, *Txtng. The gr8 db8*, Oxford, Oxford University Press, 2008, 184.

amelyeket a magyar helyesírásban a szóelemzés elve alapján kell(ene) írni (például *lécci, eccer*). A *légy szíves* > *lécci az asszem*-hez hasonló változáson ment keresztül (főmondati jellegű szókapcsolat > viszonyzó). A fonetikus, vagyis az ejtést felidéző íráskép a hang és a graféma között egy-az-egyhez viszonyt hoz létre (angol nyelvi példa: *what – wot*¹⁷). A kiejtéshez közelítő írásmódot Frehner *pszeudo-fonetikus írásnak*¹⁸ nevezi.

Önálló kategóriának számít a betűszó- és mozaikszó-alkotás (például *ppt* 'Powerpoint prezentáció', *FB* 'Facebook', *rszji* 'rövid szöveges üzenet'). Egyéb szóalkotásnak számít az 'elektronikus levél' jelentésű *e-mail emilként* való megnevezése, illetve az angolban 'ügyetlen, béna' jelentésű *lame* szó *láma* alakká való módosítása. Hasonló jellegű az angol *game* 'játék' szó *gamma* alakváltozata is.

Nem csupán új nyelvi képződmények jöttek, jönnek létre, hanem a jelentéshatárok is szélesednek, változnak. Már létező szavak, szóalakok új jelentést kapnak (*jelentésbővülés*): például: *mappa* 'irattároló' + 'tárolási hely számítógépen', *becsomagolás* 'tárgy csomagolással való ellátása' + 'fájlokat egy mappába tömörít', *ráír* 'tetejére, felszínére ír' + 'cseten beszélgetést kezdeményez egy másik személlyel'. A *kažuár* az úgynevezett hardcore vagy profi játékoskal szemben ritkábban, csupán időtöltésként-szórakozásként játszó számítógépes játékos megnevezése. E szó az angol „casual gamer” 'alkalmi játékos' kifejezéshez való hasonlóság alapján keletkezett, és azonos alakú egy madárfajta nevével.

Vonzatváltás is előfordulhat: például a 'rész(es)évé válik, csatlakozik hozzá' szótári jelentésű tárgyatlan *bekapcsolódik* ige vonzata *valamibe*. Azonban ezt az igét gyakran vonzat nélkül használják, így az eredeti visszaható igenem cselekvővé válik, a jelentése pedig egyenértékű lesz a 'most kapcsoltam be a telefont' tartalommal. A *cseng* tárgyatlan, vonzat nélküli ige és *csöng* alakváltozata ('felhív' jelentésben) kiegészül tárgyi és határozói (és határozói értékű tárgyi) bővítménnyel. Kialakulását a rövidség mellett feltehetően az ugyanilyen bővítményű *csenget*, *megcsenget*, *megcsönget* igék erősítették. A *cseng* (*csöng*) ige gyakori tárgyi bővítménye az *egyet*. A hasonló jelentéskörbe tartozó *csörög* ige és igeikötős *összecsörög*, *rácsörög* változatai is megjelentek. A *megcsörög* ige jelentése: 'egy csöngetés a mobiltelefonon'. A *csörrent* ige jelentése is közelít a *felhív* igééhez.

Új ige + főnév szerkezetű kollokációk is kötődnek a digitális kommunikációhoz, például: *lóg a neten*, *felmegy a netre/MSN-re*, *dob egy sms-t/mailt/mélt*; *leesik a netről*; *ráír MSN-en*; *felszalad FB-ra*, *tol egy szmájlit*; *arcon van*.

(*Karakterszám-csökkenés – szavak és szerkezetek rövidítése*) A rövidítések fő célja az, hogy a gépelési sebesség megközelítse a normális beszédgyorsaságot – ezt az elvet a hálózott kommunikációban gyakran „az idő pénz” metaforaszerű bölcsességgel, a gazdaságosság és hatékonyság követelményével legitimálják. Éppen ez az alapja annak is, hogy a netes kommunikációban nagyobb a hibák és az elgépelések tolerálása,

¹⁷ Lásd *Uo.*

¹⁸ Carmen FREHNER, *Email – SMS – MMS*, i. m., 49.

nem kapcsolódik a hibákhoz szociális szankció.¹⁹ (Szintén a gyorsaságot szolgálja a folyamatos kisbetűs és az írásjeleket elhagyó írásmód; ez sokkal inkább jellemző a szinkron módon szövegezett csetre, mint például az átgondolásra időt adó, aszinkron fórumhozzászólásokra vagy e-mailekre.²⁰

A karakterrel spóroló, az egyes szavak-szószerkezetek rövidebb formáját létrehozó eljárást átfogó néven *karaktárszám-csökkentésnek* nevezem, célom ezzel elkerülni a terminus egybeesését a rövidítés szóalkotásmódéval.

Az úgynevezett sms-nyelvre jellemző, rövidített szóalakok a *textizmusok* (textism), amelyek azonban az elektronikus kommunikáció más formáiban is előfordulhatnak (például: *c – see, txt – text, jk – just kidding, 2day – today*).²¹ Csupán érdekesség, hogy Sille István illemkönyvében a faxban használatos angol rövidítéseket sorolja fel, sajnos forrás megadása nélkül, és megjegyzi, hogy „az angol nyelv a faxban való rövidítésben a fonetika ötletes alkalmazását követi”.²² A – nem feltétlenül a kiejtést utánzó – rövidítéspéldái a következők: *u – you* ’te, ön’; *pls – please* ’kérem’; *clد u – could you* ’megtenné-e’; *cfm – confirm* ’megerősítjük’; *snb – single room with bath* ’egyágyas szoba fürdőszobával’; *bst rgrds – best regards* ’szívélyes üdvözléssel’; *thks in adv – thanks in advance* ’előre is köszönöm’; *tkس – thanks* ’köszönettel’. A német nyelvből csupán egy búcsúformula rövidítését (*mfg – mit freundlichen Grüßen* ’üdvözléssel’) említi.

Döring a rövidítések háromféle funkcióját nevezte meg:²³ Az ökonomikus funkció azt szolgálja, hogy helyet spóroljunk, tehát egyszerre több információt tudunk elküldeni. A nem normatív rövidítések használata csoporthoz való tartozást fejez ki, ez az identitásfunkció. A harmadik pedig az interpretációs funkció, amely a rövidítések típusa és megléte vagy hiánya alapján „a közlés értelmezési keretének kijelöléséhez járul hozzá, támpontként szolgálhat a megértéshez”.²⁴

A rövidítések nemcsak az sms-ekre, a csetszövegekre jellemzők, hanem az elektronikus levelek, üzenőfalak, internetes fórumok írásmódjára is. Az interneten számtalan ajánlást, felsorolást találhatunk, miképpen lehet legcélszerűbben szavakat-kifejezéseket néhány karakternyire rövidíteni.

¹⁹ Angelika STORRER, *Schriftverkehr auf der Datenautobahn: Besonderheiten der schriftlichen Kommunikation im Internet = Neue Medien im Alltag. Begriffsbestimmungen eines interdisziplinären Forschungsfeldes*, hg. G. Günter Voß, Werner Holly, Klaus Boehnke, Opladen, Leske-Budrich, 2000, 153–77; Tina FIX, *Generation @ im Chat*, i. m.; Jörg KILIAN, *T@stentöne*, i. m., 64; Carmen FREHNER, *Email – SMS – MMS* i. m., 95.

²⁰ Lásd Carmen FREHNER, *Email – SMS – MMS* i. m., 47–50; Jörg KILIAN, *T@stentöne*, i. m.

²¹ David CRYSTAL, *Txtng*, i. m., 187.

²² SILLE István, *Illem, etikett, protokoll*, Bp., Akadémiai, 2009 [A tizenkettedik magyar nyelvű kiadás változatlan utánnomása], 195.

²³ Nicola DÖRING, *Kommunikation im Internet. Neun theoretische Ansätze = Internet für Psychologen*, hg. Bernad Batinić, Göttingen, Hogrefe, 1997, 267–298.

²⁴ ÉRSOK Nikoletta Agnes, *Az internetes kommunikáció műfajai (különös tekintettel az interaktív magánéleti műfajokra)* [doktori disszertáció], 2007, Bp., ELTE [kézirat], 49.

A *digitektusbeli rövidítések* legfőbb típusai:²⁵

- szó első betűjével, kezdőbetűvel rövidítés (*bogy* > *b*);
- a magánhangzók elhagyásával arab típusú írás (*puszi* > *px*, *sorry* 'bocsi' > *sry*, *oké* > *k*, *szóval* > *szvl*, *szeretlek* > *szerlkl*, *magam* > *mgm*, *velem* > *vlm*);
- a magánhangzó kiejtésének nagybetűvel jelölése (*emlékszel* > *Mléxszel*, *jó estét* > *jóST-t*, *ember* > *Mber*);
- betűhelyettesítés számmal, más betűvel, szimbólummal (*pusz* > *puX*, *szia* > *cya*, *szívesen* > *cív*, *köszí* > *köccé*);
- szóösszerántás (*vagyok* > *vok* és *wok*, *holnap* > *hnap* és *hn*, *szerintem* > *sztm*, *nagyon* > *naon* és *non*);
- (ide kapcsolódik sajátos típusként) a káromkodások eufemizáló rövidítése is (*b+*, *qrva*).

(*Rövidítés kezdőbetűvel. Akronimák.*) A szórövidítés legelterjedtebb változata a kezdőbetű meghagyása, David Crystaltól kölcsönzött terminussal ezt *inicializmus*-nak nevezhetjük.²⁶ E rövidítési forma a gyakran használt szavakra, például kötőszókra jellemző elsősorban: *bogy* (*b*), *mert* (*m* vagy *m.*), *mint* (*M* vagy *m*), *vagy* (*v*); valamint az egyik leggyakoribb elköszönési formára: *puszi* (*p* vagy *P*).

Az akronima (acronym) szavak kezdőbetűiből létrehozott új szó. Két típusa van: a betűnként kiejtett akronimák, az ún. alfabetizmusok (például: *fff* vagy *f2f* < *face to face* 'szemtől szemben'), illetve a szóként kiejtett akronimák (például: *lol* < *laughing out loud* 'hangosan felnevet').²⁷

Crystalnál a rövidítés (abbreviation) terminus egy szó redukált formáját jelöli, ezzel szemben egész mondatok rövidítését ellipszisnek nevezi.²⁸ Az angol rövidítések mintájára, hatására sűrített jelentéstartalmú betűszók (vagyis Crystalnál ellipszisek) is keletkeznek: *P:NY* 'puszi: anya', *NHE* 'nem hiszem el', *nkv* 'nem kell válaszolni', *VM* 'vigyázz magadra', *hv* 'hogyan vagy?'; *lsz* 'légy szíves'. George Orwell 1984 című regényében nagy szerepet játszó 'újbeszéd' (az eredetiben *new speak*) nyelvét idézik fel a következő szóalkotások: *hv* 'hogyan vagy?'; *lsz*, *lc*, *lecci* 'légy szíves'.

A konvencionálizálódott rövidített mondatok a rébusz szavak vagy mondatok.²⁹ A *C U* betűkombinációt, úgynevezett *homofón akronimát*³⁰ a <c> és az <u> betű angol kiejtémódja szerint kell feloldani, amelynek jelentése: *see you* 'később találkozunk'.³¹ További példák erre a típusra: *Gute N8* (német *gute Nacht* 'jó éjt'); *4U* (angol *for you* 'neked?'); *2L8* (angol *too late* 'túl késő').

²⁵ Vö. VESZELSZKI Ágnes, *Képirás vagy képes írás? Az infokommunikációs technológia hatása a felső tagozatosok írására = Ikonikus fordulat a kultúrában*, szerk. BALÁZS Géza, H. VARGA Gyula, 2009, Bp.–Eger, Magyar Szemiotikai Társaság – Líceum, 309–333.

²⁶ initialism – David CRYSTAL, *Txtng*, i. m., 181.

²⁷ *I. m.*, 176.

²⁸ *Uo.*

²⁹ „Rebus words and sentences made out of letters, pictures, or logograms, such as *c u l8r* 'see you later'” (*I. m.*, 184).

³⁰ Jörg KILIAN, *T@stentöne*, i. m., 70.

³¹ Christa DÜRSCHIED, *E-Mail und SMS – ein Vergleich*, i. m.

Arab típusú írás. Népszerű rövidítési mód az általam héber vagy arab típusúnak nevezett írás, amely által az eredeti szóból csupán a releváns, felismeréshez szükséges mássalhangzók maradnak meg. Az arámi, héber és arab mássalhangzós betűírásokban a magánhangzók jelölése nem (minden esetben) kötelező.³² Frehner mássalhangzó-kiejtésnek, „consonant spelling”-nek nevezi ezt a karaktercsökkentő technikát.³³ Ez a rövidítési mód elsődlegesen a leggyakrabban használt szavaknál fordul elő: például a *magam*, *magad* és a többi névmás *mgm*, *mgd* formában vagy a *neked* és *nekem* *nek*-ként és *nkem*-ként.

Az arab típusú írás sajátos típusa a mássalhangzó kiejtésének nagybetűvel való jelölése. Az egyik 2006-os kérdőíves adatközlőm így definiálta e rövidítési módot: „A leggyakrabban úgy rövidíték, h [sic!] az olyan CV, VC szerkezetű tagokat, amik ugyanúgy ejtődnek, mint ha csak a mássalhangzót ejteném, nagy betűvel írom (és a számokat is használok) pl. LNTétbN (‘ellentétben’), 1etlNM (‘egyetlenem’)”.³⁴ További példák erre a formára: *1etlMN* ‘egyetemen’, *lLLevlNítNi* ‘feleleveníteni’, *MLM* ‘emelem’, *rMélM* ‘remélem’, *RMLM* ‘remélem’, *sꞤRetlek* ‘szeretlek’, *SꞤRLM* ‘szerelem’.

Crystal (2008: 179) kontrakciónak, összevonásnak (contraction) nevezi azt a rövidítéstípust, amely esetében a szó közepéből marad(nak) ki betű(k) (például: *but* > *bʌ*).³⁵ E rövidítési típusba tartoznak Schlobinski spanyol, portugál, svéd példái, ami arra enged következtetni, hogy a magánhangzók elhagyásával való rövidítés nem a magyar nyelv sajátja, hanem más nyelveken írott sms-ekben vagy csetszövegekben is előforduló, majdhogynem univerzális jellegzetesség: *abrazos* > *brꞤs* ‘ölelések’ (spanyol); *beijos* > *bjs* ‘csókok’, *comigo* > *cmg* ‘velem’, *desde* > *dsd* ‘óta’, *hoje* > *hj* ‘ma’, *nada* > *nd* ‘semmi’ (portugál); *någon* > *ngn* ‘valaki’, *något* > *ngt* ‘valami’ (svéd).³⁶

Betűhelyettesítés (számmal, más betűvel, karakterrel) homofónia alapján. „Az angol nyelvben az írott alak és a kiejtett szó rendkívüli különbsége ad lehetőséget játszi rövidítések kialakulására”.³⁷ A homofónia (az eltérő írásmódú és jelentésű, de hasonló hangzású alakok összekapcsolása) jelenségét használja ki számtalan rövidítés (angolban: 4 – *for*; spanyolban: *salu2* – *saludos*; olaszban: 6 – *sei* ‘te vagy’; kínaiiban: 88 /baibai/ – angol *bye-bye*).³⁸

A *sꞤámbomofónia* a betűk számokkal való, egyéni leleményen alapuló cseréje (1 7 ‘egy hét’; *1SMÁs*; *még1sꞤer*; *mind1*; *mind2*; *6ás*; *7FÓ*).³⁹ Az egyes számjeggyel többek között a következő szavak alkothatók meg: *1es* *üꞤNetekbN*, *1etértek*, *1etlM* ‘egyetem’, *1etlMN* ‘egyetemen’, *1sꞤer* ‘egyszer’, *1sꞤerű* és *1xü* ‘egyszerű’, *1ütt* ‘együtt’, *m1*, *m1ek* ‘megyek’, *még1sꞤer* ‘még egyszer’, *mind1* ‘mindegy’. A kettes szám egy angol rövidítést idéz fel: 2 ‘to’ és ‘two’. Az 5-tel rövidített ‘ötlet’: *5let*. A 6 állhat a *bat* tömorféma

³² David CRYSTAL, *A nyelv enciklopédiája*, Bp., Osiris, 2003, 257.

³³ Carmen FREHNER, *Email – SMS – MMS*, i. m., 54.

³⁴ VESZELSZKI Ágnes, *Az sms nyelvhasználatának extralingvális és intralingvális vizsgálata* [szakdolgozat], Bp., ELTE BTK, 2006 [kézirat].

³⁵ David CRYSTAL, *Txtng*, i. m., 179.

³⁶ Peter SCHLOBINSKI, *Von HDL bis DUBIDODO*, i. m., 70–75.

³⁷ BECK Mihály, BECK Mihályné, *A rövidítések természetrajza*, Magyar Nyelv, 1999, 461.

³⁸ Peter SCHLOBINSKI, *Von HDL bis DUBIDODO*, i. m., 25.

³⁹ VESZELSZKI Ágnes, *Asszem, nemtom, b +fej7öek-e nek* az sms-röv, i. m.

és a *-bat* hatóige-képző helyén: *66* 'hathat', *6ás* 'hatás', *+lát6od*, *+mond6od*, *felbív6sz*, *bív6sz*, *i6*, *minden6ó* 'mindenható', *taliz6*, *tud6om* 'tudhatom'. Egy rövidítés (*bat. meg*) rövidítése a *6+* 'határozd meg'. A 7 főképpen a *hét-* kezdetű szavakban fordul elő (*7en*, *7fő* 'hétfő', *7v*, *7vége*, *7vg* 'hétvége', *a 7en* 'a héten'), de lehet hatóige-képző is a *le7* 'lehet' szóban. A 8-ast tartalmazó *jó8* 'jó éjt' köszönés a számjegy angolos kiejtésére [eɪt] játszik rá. Német példák: *8ad* „achte auf dich” 'vigyázz magadra'; *8ung* „Achtung!” 'Figyelem!’⁴⁰

Helytakarékos megoldás a szórésztértékű karakterek használata. Ligatúraszerű a *rarsz?* 'ráérsz?'. Leggyakrabban a *ksz* betűkapcsolat *x*-ként (*emléxem* 'emlékszem', *ezexerint* 'ezek szerint', *igyexem* 'igyekszem', *kex* 'keksz', *lax* 'laksz') és az *sz* kétjegyű betű német *scharfes s*-ként, *ß*-ként való írása fordul elő (*köß*; *puß*; *ßegélyragasztas*), de az *ly* *j*-ként való, akár a helyesírásnak is ellentmondó helyettesítése sem ritka (*ilyen hüjje*). A példák azt jelzik, hogy az *x* betűjel *sz*-helyettesítővé vált, sőt a mássalhangzó-időtartamot két *x* jelöli (például: *xomorú*, *köxxönöm*, *xábbuuxxxx*, *köxxee xépen*, *roxxindulatból*, *xoríts*).

A minimalizáló elv érvényesül az üzenetekben, ha a betűkön kívüli karaktereket szóalakok vagy morfémak helyett használják (morfémaértékű karakterek). „Gyakran előforduló jelentések gazdaságos kifejezésére sokféle szimbólum áll rendelkezésre. Legtöbb közülük logogramma, például +, @, £.”⁴¹ A logogramma olyan írott szimbólum, amely egy szót vagy szórészt reprezentál.⁴² A sajátos rövidítések között elterjedt a *meg-* igekötő + jelként való rövidítése (*+beszél*), ugyancsak a + karakter alkalmas az *és*, *meg* kötőszó helyettesítésére: *+besz* 'megbeszéljük', *+cslom* 'megcsinálom', *+bívás* 'meghívás', *+kaptam* 'megkaptam', *+lát6od* 'megláthatod', *+mond6od* 'megmondhatod', *+mondom* 'megmondom', *+van* 'megvan', *+vár6om* 'megvárhatom'. A grafikus \square karakter 'nap' értelemben ikonikus egyéni jel: *hol* \square . A görög pí a *ΠhN* 'pihen' szóban bukkan fel. A § jel pedig a pénzt jelölheti. A „MegOhir” üzenetrészlet hagyományos írásmódja „még nincs hír” lenne, e rövidítő megoldással azonban hét karaktert lehet megtakarítani. Ugyancsak ez az egyetemi jegyzetelésben tagadásra használt jel tűnik fel a „Ø volt rázós a z \dot{h} ” predikatív szerkezetben. *1@*, azaz 'egyet' jelenthet csupán a szám és az e-mail címekből ismert kukacjel együttes használata. A *-szer* képzőszerű ragot helyettesíti a csillag az *1** 'egyszer' szóban.

A digitális kommunikáció szókincse a Netszótárban

Megfigyeléseink, felméréseink szerint egyre gyakoribbak az úgynevezett digitális bennszülöttek és kintrekedtek közötti megértési nehézségek. E kommunikációs zavar (túlzón szólva kommunikációs szakadék) egyik oka lehet az eltérő motivációjú szókinccs használata.

⁴⁰ Peter SCHLOBINSKI, *Von HDL bis DUBIDODO*, i. m., 27.

⁴¹ David CRYSTAL, *A nyelv enciklopédiája*, i. m., 258.

⁴² David CRYSTAL, *Txtng*, i. m., 182.

A netszótár éppen e kommunikációs nehézség feloldását célozza, hiszen a digitális kommunikációban használatos új kifejezések bemutatására, dokumentálására készült. A *Netszótár. @-tól a Zuckerbergetig* című kiadvány az ELTE BTK-n működő Kommunikáció: internet és média tehetséggondozó műhely gondozásában jelent meg 2012 decemberében az ELTE Eötvös Kiadónál.⁴³ A szótár alapjául a műhely által meghirdetett és értékelt netszópályázat szolgált,⁴⁴ a beérkezett közel ezer szójavaslatot a műhelytagok dolgozták át, és egészítették ki több mint kétezer szócikkre. Felhasználtuk továbbá a doktori dolgozatomhoz készített szókorpust is: 2008 óta gyűjtöm az új, digitális médiumokhoz kapcsolódó szavakat, illetve kifejezéseket; e lexémakorpusz egyik fő forrása a digitális-elektronikus szövegek, úgynevezett (warez)blogok, fórumok, csevegések, tweetek, posztok és kommentek áttanulmányozása volt. A fent részletesen ismertetett szavak mind megtalálhatók e kiadványban.

A szógyűjtemény összeállítása természetesen nem lezárható folyamat – hiszen a digitális kommunikáció szókinccse a technikai fejlődéshez kötődik, és éppen emiatt folyamatosan változik, állandóan új elemekkel bővül.

⁴³ *Netszótár. @-tól a Zuckerbergetig*, szerk., VESZELSZKI Ágnes, Bp., ELTE Eötvös Kiadó. – A *Netszótár* Facebook-oldala: <https://www.facebook.com/netszotar>

⁴⁴ VESZELSZKI Ágnes, *A digitális kommunikáció szókinccse és a netszópályázat*, *Anyanyelv-pedagógia*, 2011/2 = <http://www.anyanyelvpedagogia.hu/cikkek.php?id=324> [2013. 03. 01.]